

УДК 947.7«16»

Віталій Щербак**Кривошея І. Неурядова старшина Української козацької держави (XVII–XVIII ст.) / І. Кривошея. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. — 615 с.**

Проблематика Української козацької держави переконливо посіла чільне місце у вітчизняній історіографії останніх десятиліть. Основна увага дослідників зосереджувалась на формуванні засад суспільної влади, територіальних меж, правової системи, еволюції державницької ідеології, зовнішньополітичних аспектах діяльності гетьманів Війська Запорозького. Окремі праці стосуються і провідної верстви українського суспільства, її ролі в державному управлінні та соціальних стосунках. Водночас неурядова старшина з різних причин залишалася поза увагою досліджень. Тому ґрунтовна книга Ірини Кривошеї «Неурядова старшина Української козацької держави (XVII–XVIII ст.)» засвідчила появу нової сторінки у висвітленні ранньомодерної доби української історії.

Зупиняючись на історіографічному аналізі проблеми, автор справедливо відзначає розмаїття підходів до студіювання окремих її аспектів та зростання дослідницького інтересу до неї протягом останніх років. Також у виданні наведено детальну характеристику різних типів використаних джерел вітчизняного та зарубіжного походження (як архівних, так і опублікованих), що дає змогу рельєфно відтворити картину еволюції неурядової старшини козацької держави. У книзі не лише вперше подано визначення терміна «неурядова старшина», але й запропоновано ідею щодо надання традиційного військового звання урядникам і неурядовій козацькій старшині як представникам вітчизняної еліти.

Висвітлюючи питання становлення соціального інституту «заслуженого товариства» до початку Визвольної війни в Україні середини XVII ст., І. Кривошея логічно звертається до існуючих традицій затяжного війська Речі Посполитої та Війська Запорозького реєстрового, звідки йдуть витoki комплексу дефініцій, що сформувався за часів козацької держави стосовно урядової та неурядової старшини.

На підставі аналізу широкого масиву джерельних матеріалів у книзі простежено складний шлях еволюції неурядової старшинської прошарку від Б. Хмельницького до І. Скоропадського, коли ця соціальна страта, освячена традицією, отримала юридично закріпленний новий статус. При цьому автор відзначає зміну понятійного апарату для її означення. Яскравою ілюстрацією цього процесу постає товариство сотні як найчисельнішої категорії неурядової старшини. Крім того, визначені основні її функції у військовій та цивільній сферах, які охоплювали практично всі сторони суспільного життя Української козацької держави. Одночасно встановлено персональний склад сотенного та полкового рівнів та їх поступову диференціацію.

І. Кривошеї вдалося встановити чітку послідовність у висвітленні формування, статусності, персонального складу, економічного підґрунтя впливовості, функціональних обов'язків бунчукового та значкового товариств. Заслуговує на увагу аналіз гетьманських реєстрів, за якими визначається ієрархія у майновому вимірі, а також можна зробити висновок про домінацію військових функцій. Останні десятиліття козацької держави хронологічно охоплює військово товариство. У книзі акцентовано увагу на його фаховості, що передбачало доволі високий рівень освіти.

Окремою увагою заслуговує розділ «Додатки», якому відведено майже третину книги і який містить таблиці персонального складу неурядової старшини у полках та сотнях Гетьманщини. Вони є результатом тривалої скрупульозної роботи автора і самі по собі цінним джерельним матеріалом, що може послужити поштовхом до нових наукових студій і результативних звершень в царині історії Української козацької держави.

Водночас різнопланова робота І. Кривошеї спонукає й до дискусії з окремих питань. Зокрема, твердження автора про визнання козацтва окремим станом суспільства Речі Посполитої польським дослідником В. Томкевичем виглядає більш ніж сумнівним. Означення неурядової старшини «окремою групою правлячої верхівки» підважує логічний ряд її «неурядовості». Коректніше було б віднести її просто до козацької старшини як окремої категорії козацького стану. При висвітленні процесу зародження та трансформації значного товариства до появи сталих чинів неурядової старшини, що охопив століття, логічно було б виділити його основні, досить тривалі у часі етапи, наголосивши на їх специфіці та джерелах формування персонального складу цієї соціальної групи.

Динаміка зростання чисельності військового товариства у XVIII ст. засвідчує певні закономірності формування неурядової старшини. Водночас варто було б наголосити на визначальних рисах нового чину, що дало змогу його представникам ефективно адаптуватися до бюрократичної чиновницької структури Російської імперії наприкінці XVIII ст. Теза про встановлення «динаміки чисельності та особового складу» неурядової старшини вимагає відповіді на питання про її питому вагу у козацькому стані. Це важливо для майбутніх досліджень соціальної структури українського суспільства та демографічних процесів цієї епохи.

Проте вищезазначені роздуми не знижують наукових здобутків автора. Книга І. Кривошеї є вагомим внеском у вітчизняні дослідження соціальної історії Української козацької держави. Вона, безумовно, зацікавить не лише фахівців, але й широкий читацький загал.

Vitaly Shcherbak

Rec. ad op.: **Kryvosheia I. Nongovernmental officers of Ukrainian Cossack state (XVII–XVIII c.). — K. : Dmitriy Burago Publishing House, 2014. — 615 p.**

УДК 94:378(477-25)"1991/2012"

Оксана Салата

Антонюк Т.Д. Міжнародні зв'язки київських університетів у 1991–2012 рр. : [моногр.] / Тетяна Дмитрівна Антонюк. — Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. — 586 с.

Важливим напрямком історичних досліджень у період становлення України як рівноправного суб'єкта міжнародного простору стало вивчення сутності й перебігу суспільних процесів та їх взаємозв'язків. Відтак актуальним є дослідження міжнародних зв'язків вищих навчальних закладів України, явища інтеграції національної системи вищої освіти до європейського і світового освітніх просторів.

З огляду на актуальність і наукову доцільність проблеми авторка на підставі аналізу конкретно-історичного матеріалу з'ясувала головні тенденції розвитку міжнародних зв'язків вищих навчальних закладів України у 1991-2012 рр., узагальнила досвід окремих університетів м. Києва, проаналізувала освітню політику в сфері міжнародного співробітництва та законодавче забезпечення процесу інтеграції української системи вищої освіти в міжнародний освітній простір, основні напрями і форми співпраці київських університетів із зарубіжними вищими навчальними закладами.

Уперше було доведено, що значущим фактором гальмування інтеграційних процесів у сфері вищої освіти є брак цілісного концептуального бачення нової моделі вищої освіти.

Вивчаючи інтеграційні процеси у сфері вищої освіти, авторка визначила напрямки активізації міжнародного співробітництва університетів, серед них: послідовна освітня політика, яка забезпечить успішну адаптацію українського законодавства до принципів, узятих за основу освітньою системою Європи; рішуче проведення освітньої реформи; поєднання зусиль МОН України й АПН України; внутрішня академічна мобільність викладачів і студентів; набуття університетами реальної